

Asianumero/Ärendenummer/Case number: HY/744/00.13.00/2020
O 5/2019 vp Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeet 2019 - 2023

Olen kunnioitettu saamastani lausuntopyynnöstä liittyen Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeisiin vuosille 2019-2023. Täsmällisemmin lausuntopyyntö on kohdentunut kahteen kysymykseen:

- 1) Miten koronapandemia vaikuttaa ihmisten mieleen?
- 2) Miten voidaan tukea ihmisten toimintakykyä?

Olen jäsentänyt vastaukseni molempiin kysymyksiin *kolmeen alakohtaan: epävarmuus, toimijuus ja läsnäolo*. Avaan jokaista alakohtaa linkittäen niitä relevanttiin tutkimukseen erityisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla. Lisäksi linkitän havaintoni käynnissä olevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Koronapandemia on monin tavoin ennennäkemätön: pandemian räjähdysmäinen leviäminen on ainutlaatuista. Pandemia koskettaa niin yksilöitä paikallistasolla kuin yhteisöjä globaalisti. Pandemian eteneminen on ennalta-arvaamatonta ja tiede sen edessä ymmällään. Pandemian vaikutukset ulottuvat yhteiskunnan kaikkiin osa-alueisiin taloudesta koulutukseen, urheilutapahtumiin ja perhejuhliin.

Näiden havaintojen valossa on selvää, että koronapandemia vaikuttaa ihmisten mieleen monitahoisesti ja syvästi. Pandemia myös haastaa ihmisten toimintakykyä – sitä enemmän mitä pidempään pandemian aiheuttama epävarmuus jatkuu. Yhdessä näillä tekijöillä voi olla pitkäkestoisia ja syviä vaikutuksia sekä yksilöiden hyvinvointiin että yhteiskunnan toimintaan. Jotta pandemian aiheuttamat negatiiviset vaikutukset voidaan minimoida, tarvitaan ennen näkemätöntä rohkeutta ja avomielisyyttä myös päättäjiltä. Tämä koskee myös taloutta: pandemian jälkeistä talouspolitiikkaa ei voi rakentaa vain klassisten taloustieteen mallien varaan. Näiden sijaan kestäväen hyvinvoinnin rakentamiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista ihmisten toiminnan ymmärtämistä, ennakkoluulotonta ajattelumallien haastamista sekä poikkisektorittaisia ratkaisumalleja.

Lähdeaineiston jatkokäsittelyä helpottaakseni olen lausunnossa nostanut esiin erityisesti viime aikaisia populaareja tieteellisiä tekstejä. Nämä tekstit on kirjoitettu nimenomaan suurelle yleisölle ja näin ne soveltuvat hyvin julkisen päätöksenteon tueksi. Populaarit tiedeartikkelit tarjoavat tyypillisesti suoria linkkejä tutkimusartikkeleihin. Lisäksi lausunto sisältää suoria viittauksia tutkimusartikkeleihin.

KYSYMYKSET 1:

Miten koronapandemia vaikuttaa ihmisten mieleen?

1.1 EPÄVARMUUS

Koronapandemia vaikuttaa ihmisten mieleen monitahoisesti. Yksi pandemian leimaavia piirteitä on, että myös tiede on sen edessä neuvoton: tieteellä ei tällä hetkellä ole selviä vastauksia koronaviruksen leviämiseen eikä varmaa hoitokeinoa viruksen parantamiseen. Tämä herättää suurta epävarmuutta. Erityisesti toisen maailmansodan jälkeisenä aikakautena ihmiset ovat teollistuneissa länsimaissa voineet luottaa tieteen ratkaisuvoimaan yhä moninaisimmissa yhteiskunnallisissa ja yksilöllisissä ongelmissa. Lääketieteen valtaisa edistyminen on tehnyt ihmiselämästä merkittävästi ennakoitavampaa. Koronapandemia haastaa tämän varmuuden: tiede ei kykene vastaamaan keskeisiin viruksen syntyminen ja leviämisen kysymyksiin.

Ihmiskunta on kautta olemassa olonsa jäsentänyt elämän raja-aitoja tiettyjen selitysmallien kautta. Kaikilla kansoilla on tietty selitys sille, miten elämä ja maailma ovat syntyneet, samoin selitysmalli sille, mitä tapahtuu ihmisen kuoleman jälkeen. Usein nämä selitysmallit ovat uskonnollisia. Toinen mahdollisuus on mieltää ne kulttuurisiksi. Nykyihminen hakee usein vastauksia tieteestä, kenties uskonnollisten selitysmallien ohella. Selitysmallien keskeinen tehtävä

on luoda ihmisille varmuutta elämän liminaalitilojen kohdalla: tarjota selitys kokemuksille, jotka ylittävät normiajattelun kapasiteetin.

Historian eri vaiheina kulkutaudit on saatettu nähdä esimerkiksi jumalallisina vitsauksina. Toinen mahdollisuus on ollut määrittää ne noituudesta johtuvaksi.¹ Tällaiset selitysmallit eivät ole 2000-luvun suomalaisille yleisesti hyväksyttäviä tai jaettuja. Sen sijaan selitysmallia etsitään tyypillisesti tieteestä. Valtaisan epävarmuuden kantaminen aiheuttaa ihmismielelle merkittävää kuormitusta. Kuormituksen minimoimiseksi ihmisillä on taipumus pyrkiä vähentämään epävarmuutta vaihtoehtoisilla selitysmalleilla.

Nämä havainnot konkretisoivat, miksi koronapandemian aiheuttama epävarmuus tekee ihmismielestä poikkeuksellisen avoimen disinformaatiolle sekä erilaisille salaliittoteorioille: ne tarjoavat vähintään näennäistä varmuutta ja näin auttavat eliminoimaan ahdistusta.² Jotkut tarttuvat toiminnalliseen lähestymistapaan. Esimerkin tästä tarjoavat survivalistit, jotka keräävät korostettua hätävaraa poikkeustilanteista selviytyäkseen.³

Toinen työväline ahdistuksen hillitsemiseen on erilaisten erottelujen tekeminen: ihmiset, jotka ovat sairastuneet virukseen, nähdään merkittävästi toisenlaisina kuin ne, jotka eivät ole virusta saaneet. Erottelujen tekeminen 'meihin' ja 'heihin' on samaten yksi ihmisyyhteisöiden yleisimpiä piirteitä. Usein erottelut saavat negatiivisia sävyjä. Tämä on näkynyt myös koronapandemian yhteydessä: vuoden alussa kiinalaisia syytettiin laajasti viruksen levittämisestä myös rasisisin tavoin.⁴ Pandemian levitessä Suomeen voidaan havaita lisääntyvää erittelyä esimerkiksi Uusmaalaisien ja muun Suomen välillä.

Voimistuessaan tällaiset erottelut ovat syvästi vahingollisia sekä yksilöille että yhteisöille. Olisi tärkeää, että erottelujen minimoiminen ja yhteisöllisyyden vahvistaminen otetaan kiinteäksi osaksi koronapandemian jälkeistä yhteiskunnallista suunnittelua.

1.2 TOIMIJUUS

¹ Ulla Moilanen käsittelee kulkutauteja slaavilaisissa uskomuksissa vuonna 2016 julkaistussa Kalmistopiiri-julkaisun artikkelissa. Ulla Moilanen: 'Koleralle koleran kuolema': kulkutauti slaavilaisissa kansanuskomuksissa, 22.4.2016, Kalmistopiiri.fi, https://kalmistopiiri.fi/2016/04/22/koleralle-koleran-kuolema-kulkutauti-slaavilaisissa-kansanuskomuksissa/?fbclid=IwAR1Tf863lpD1KSgLSixa2NEdwIKnN2MZ7SUo3mpHD1j_g-hNu3qCk3lBo4

² Koronaviruksen otollisuudesta salaliittoteorioille on kirjoittanut Katsomukset-verkkopääkirjoituksessa Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan apulaisprofessori Katja Valaskivi viitaten käynnissä olevaan 'Salaliittoteorioiden politiikka'-tutkimushankkeeseen. Katja Valaskivi: Koronan perässä leviävät salaliittoteoriat, 15.4.2020, Katsomukset.fi, <https://katsomukset.fi/2020/04/15/koronan-perassa-leviaavat-salaliittoteoriat/>. Salaliittoteorioiden politiikka, <https://www.helsinki.fi/fi/projektit/salaliittoteorioiden-politiikka>. Salaliittoteorioista laajemmin on kirjoittanut AntroBlogiin tutkimukseensa pohjaten uskontotieteen professori Timo Kallinen Itä-Suomen yliopistosta. Timo Kallinen: Salaliitot avoimuuden aikakautena, 28.11.2017, AntroBlogi.fi, <https://antroblogi.fi/2017/11/salaliitot-avoimuuden-aikakaudella/?fbclid=IwAR0lExIxGfzJJGFwvG9Tx7xSiIKzpeFiTZ26ypMfVu88zWik6gHftf0JtM>.

³ Yhdysvaltalaisista survivalisteista kirjoitti AntroBlogiin Laura Rantanen vuonna 2019. Laura Rantanen: Survivalisti varautuu katastrofiin, 16.20.2019, AntroBlogi.fi, <https://antroblogi.fi/2019/10/survivalismi-on-katastrofeihin-varautumista/>.

⁴ Avasin erottelujen logiikkaa AntroBlogin uutiskatsauksessa helmikuussa 2020. Miia Halme-Tuomisaari: Koronavirus ja saastaiset lepakonsyöjät, 7.2.2020, AntroBlogi.fi, <https://antroblogi.fi/2020/02/koronavirus-ja-saastaiset-lepakonsyotjat/>. Antropologinen klassikko erottelujen tekemiseen on Claude Lévi-Strauss: The Raw and the Cooked, University of Chicago Press, 2083 (1963).

Koronapandemian aiheuttamaa ahdistusta vahvistavat voimakkaasti toimijuuteen liittyvät haasteet. Näitä haasteita konkretisoi yksinyrittäjien ahdinko. Usealla alalla pandemia on pysäyttänyt liiketoiminnan liki seinään. Tämä on herättänyt konkreettisen ahdingon taloudellisesta selviytymisestä. Samalla seuraukset ovat laajempia: tilanne herättää kysymyksiä siitä, minkälainen yhteiskunnallinen toimija yksinyrittäjä on.

Kysymyksiä voimistaa tapa, jolla yksinyrittäjät toimivat yhteiskunnan tunnustettujen tukikategorioiden risteyksessä. Heillä ei normaalitilanteessa ole palkansaajaan verrannollista oikeutta työttömyystukeen. Tietynlainen liminaalirooli on näkynyt myös koronapandemian tukitoimissa: monessa yhteiskunnan rahoitusohjelmassa on näkynyt painotus suurempiin yritystoimijoihin.

Yhdessä nämä kokemukset ovat merkittävän kuormittavia. Liminaalirooli suhteessa tukijärjestelmään saattaa tuntua kohtuuttomalta ja epäoikeudenmukaiselta. Huoli taloudellisesta toimeentulosta voi aiheuttaa häpeää, uupumusta ja masennusta. Tunne yhteiskunnan täysipainoisena jäsenenä olemisesta saattaa hämärtä ja kokemus omasta merkityksellisyydestä horjua.

Tällainen tunnekokemus vahvistaa koronapandemian herättämää laajempaa epävarmuutta. Seurauksena saattaa myös olla voimakasta uhriutumisen kokemusta sekä vastakkain asettelua: koettu epäoikeudenmukaisuus taloudellisesti hyvinvoiviin korostuu. Pelko historian toistumisesta, erityisesti 1990-luvun lamasta, saattaa voimistaa kuormittumista.

Tämän kokemuksen vaikutus ihmismieleen on kiistaton ja jatkuessaan sillä on merkittäviä kansanterveydellisiä seurauksia. Vaikutukset näkyvät sekä yksilötasolla että yhteiskunnan tasolla. Taloudellisen epätasa-arvon lisäksi keskeistä on kokemus yhteiskunnan tukitoimien oikeudenmukaisuudesta sekä yhtenäisyyden vahvistamisesta. Olisi tärkeää, että nämä tekijät huomioitaisiin koronapandemian jälkisuunnittelussa.

1.3 LÄSNÄOLO

Kolmas koronapandemian konkreettinen ihmismieltä – ja kehoa – kuormittava tekijä on fyysisen ja sosiaalisen läsnäolon puute. Läsnäolon puute on konkreettinen seuraus pandemian hillitsemiseen tähtäävästä poikkeustilasta, joka on irrottanut suomalaiset pitkälti kodin ulkopuolisista kontakteista.

Eristyksen kansanterveydelliset tavoitteet ovat kiistattomat. Kuitenkaan eristymisen kielteisiä vaikutuksia ei tule sivuuttaa. Näistä merkittävin on yksinäisyys, joka koskettaa erityisesti Suomen yli miljoonaa yksineläjää.⁵ Eristyksen voimallinen yksinäisyyden kokemus on yksin asuvilla ikäihmisillä, joiden sosiaaliset kontaktit ovat valmiiksi vähäiset. Koronapandemialle tyypillistä

⁵ Suomalaisen yksineläjien terveyttä – myös positiivisesta näkökulmasta – on tarkastellut mm. THL:n tutkimushanke POMELA. Hanke on julkaissut mm. tutkimusartikkelin kirjoittajinaan Pia Crista Milana Solin, Jaakko Reinikainen, Tuija Martelin and Nina Tamminen: 'Predicting high and low levels of positive mental health among people living alone in the Lapland region of Finland.' *Journal of Public Mental Health*, Vol. 18, No. 4, 2019, 214-223.

onkin, että hyvinvoinnin kärjistyminen korostuu: vahvat sosiaaliset verkostot omaavat löytävät uusia tapoja vuorovaikutukseen ja läsnäoloon, valmiiksi yksinäiset jäävät entistä enemmän vaille kontakteja. Yhdessä tämä puolestaan vahvistaa yhteiskunnan jakaantuneisuutta ja lisää eriarvoisuutta.⁶

Fyysisen ja sosiaalisen läsnäolon puute vaikuttaa ihmismieleen moninaisin tavoin: yksinäisyys lisää masennusta ja ahdistusta. Nämä ihmismielen kokemukset heijastuvat vahvasti fyysiseen hyvinvointiin. Jälleen vaikutukset ovat erityisen selkeitä yksinäisillä ikäihmisillä: masennus vähentää fyysistä aktiivisuutta ja esimerkiksi ulkona liikkumista. Nämä puolestaan heikentävät nopeastikin lihaskuntoa ja yleiskuntoa, tätä kautta myös vastustuskykyä. Näin ihmismielen jatkuva kuormitus voi nopeastikin näkyä sairastavuuden lisääntymisenä.⁷

Nämä ihmismieltä kuormittavat tekijät tulisi huomioida keskeisesti koronapandemian jälkeisen aikakauden yhteiskunnallisessa suunnittelussa. Huomioiminen edellyttää laaja-alaista ja avomielistä suhtautumista: eristys on saattanut heikentää ikäihmisten toimintaedellytyksiä merkittävästi. Todennäköisesti koronan herättämä epävarmuus jatkuu monin tavoin vielä pitkään. Yhdessä nämä saattavat tehdä ikäihmisistä varovaisia palaamaan sosiaalisten kontaktien äärelle.

KYSYMYKSIÄ:

Miten voidaan tukea ihmisten toimintakykyä?

2.1 EPÄVARMUUS

Keskeinen tapa tukea ihmisten toimintakykyä on pyrkiä minimoimaan koettu epävarmuus elämän perusedellytyksistä. Koronapandemian kohdalla tämä tarkoittaa erityisesti tiedollisen ja taloudellisen epävarmuuden torjumista.

Tiedollisen epävarmuuden torjumisessa keskeiseksi nousevat oikeusvaltion hyvän hallinnon periaatteet: päätöksenteon avoimuus, sen pohjautuminen hyvään valmisteluun sekä tietopohjaan. Yhdessä näiden tekijöiden korostaminen luo kansalaisille varmuutta siihen, että demokraattisesti

⁶ Ikäihmisten yksinäisyyttä ja sen vaikutusta terveyteen tutkii esimerkiksi Suomen Akatemian Strategisen Tutkimuksen neuvoston hanke Promeq, <https://www.promeq.fi/FI/PROMEQ/Tutkimusryhma-ja-osahankkeet>. Yleisesti suomalaisten yksinäisyyttä on tutkinut esimerkiksi Itä-Suomen yliopiston tutkimushanke SYYS // Yksinäisyydestä yhdessä, <https://www.uef.fi/web/suomalaistenyksinaisyys/suomalaisten-yksinaisyys>. Yksinäisyydestä ja sen rakenteellisista ulottuvuuksista kirjoitti Ville Hämäläinen AntroBlogiin vuonna 2019. Ville Hämäläinen: Yksinäisyyden kokemus kudotaan lapsuuden traumaista ja nuoruuden kokemuksista, 29.10.2019, AntroBlogi.fi, <https://antroblogi.fi/2019/10/yksinaisyys-juontuu-lapsuuden-traumoista-ja-ulkopuolisuuden-tunteesta/>

⁷ Kirjoitin yksinäisyyden monista puolista ja myös eristämisen käyttämisestä rangaistuksena laajemmin AntroBlogiin, Miia Halme-Tuomisaari: 'Lääkkeenä tappava yksinäisyys', 13.4.2020, AntroBlogi.fi, <https://antroblogi.fi/2020/04/laakkeena-tappava-yksinaisyys/>. Sosiaalisesta eristämisestä kirjoitti samaten AntroBlogiin Emmi Huhtaniemi: 'Ostrakismi ja sosiaalinen kuolema', 27.2.2018, AntroBlogi.fi, https://antroblogi.fi/2018/02/ostrakismi-ja-sosiaalinen-kuolema/?fbclid=IwAR2wqkduQQFcknSqQ4fOeTjPU4n_HFcRGnPPfsWp2h8hmkKP7Oz8Ng1Adw.

valittuihin poliittisiin päättäjiin voi luottaa. Se vahvistaa kokemusta siitä, että päätöksenteko pohjaa tieteeseen ja asiantuntijatietoon. Lisäksi se voimistaa jaettua tunnetta siitä, että yhteiskunta toimii läpinäkyvästi kaikkien sen jäsenten etua valvoen.

Jotta ihmisten toimintaedellytykset pysyvät koronapandemian edetessä korkeina, viranomaistiedotus nousee keskeiseen rooliin. Tietopohjainen päätöksenteko hillitsee sekä disinformaation että salaliittoteorioiden leviämistä. Se ehkäisee keskeisesti myös erottelujen tekemistä 'meidän' ja 'heidän' välillään – esimerkkinä esimerkiksi mökkeilijät ja paikallisasukkaat.⁸

Yhdessä läpinäkyvä päätöksenteko ja linjakas viranomaistiedotus tukevat tunnetta 'normaalitilasta' myös poikkeuksellisessa pandemiatilanteessa. Tämä tukee myös yksilöiden toimijuutta ennakoivien suunnitelmien tekemiseen, millä puolestaan on keskeinen merkitys talouden elpymiselle.

2.2 TOIMIJUUS

Taloudellisen toimijuuden tukeminen on keskeisimpiä ja selvimpiä ulottuvuuksia, joita julkisella päätöksenteolla voidaan tukea. Myös tällä ulottuvuudella olennaista on epävarmuuden minimoiminen, konkreettisesti pandemian aiheuttamien liiketoiminnallisten vaikutusten minimoiminen. Olennaista on myös valita toimintamalleja, jotka korostavat eri työelämäpositiossa toimivien tasa-arvoa.

Konkreettinen esimerkki vaikuttavasta toimintakyvyn tukemisesta koronapandemian yhteydessä on kansalaispalkka. Kansalaispalkka soveltuu koronapandemian tukitoimeksi monesta syystä. Näistä tärkein on tapa, jolla kansalaispalkka erottelujen sijaan korostaa kansalaisten tasa-arvoisuutta koronaviruksen vaikutusten edessä.

Koronapandemia on ainutkertainen poikkeustilanne, jonka vaikutukset ovat iskeneet elinkeinoelämän sektoreihin merkittävästi erilaisin tavoin. Kukaan ei ole kyennyt ennakoimaan tilannetta tai sen vaikutuksia. Tätä taustaa vasten on kohtuutonta, jos yksilöt yhteiskunnan tukijärjestelmän vuoksi joutuvat merkittävän eriarvoiseen asemaan pandemian taloudellisten seurausten kantamisessa.

Eriarvoinen kohtelu syventäisi myös monin muin tavoin koronapandemian negatiivisia vaikutuksia niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Järjestelmän aiheuttama eriarvoisuus vaikutuksiltaan tasa-arvoisen viruksen edessä korostaisi katkeruutta ja masennusta. Se vahvistaisi yhteiskunnan jakautumista

⁸ Faktojen tärkeyttä poikkeustilassa disinformaation torjumiseksi korosti myös Severi Hämeri, 19.3.2020, Etiikasta.fi, https://etiikka.fi/poikkeustilassa-faktoille-on-huutava-tarve/?fbclid=IwAR2X5hXY_cemTOJRYne1wSsAqDjwwmDE40xudZGI04kK67JKAIn2PnOwyJM. Huhujen ja arveluiden haitallisesta vaikutuksesta Ebolan vastaisessa taistelussa kirjoitti vuonna 2014 Leena Kotilainen: 'Huhut ja arvelut edistävät Ebolan leviämistä', Poliitikasta.fi, 5.8.2014, <https://politiikasta.fi/huhut-ja-arvelut-edistavat-ebolan-leviamista/>. Läpinäkyvyyden ja viranomaistiedottamisen tärkeyttä EU-tasolla käsitteli vuonna 2014 Helsingin yliopiston Eurooppaoikeuden professori Päivi Leino-Sandberg: "Kuinka avoin on mahdollisimman avoin?" Päätöksentekoprosessien avoimuuden haasteita EU:ssa', Poliitikasta.fi, 4.5.2014, <https://politiikasta.fi/kuinka-avoin-on-mahdollisimman-avoin-paatoksentekoprosessien-avoimuuden-haasteista-eussa/?fbclid=IwAR1CeDH2fzUrq6zC0sghw65lmtAIP2knnmysLOjmplr4iOPzQHYYISk8QI>.

hyväosaisiin ja huono-osaisiin. Tämä jakautuminen lamaannuttaisi yhteishenkeä, jota koronapandemian jälkeinen yhteiskunnallinen toiminta edellyttäisi.

Vuosina 2017–2018 toteutetun perustulokokeilun arviointi tukee näitä päätelmiä. Selvityksen mukaan perustuloa saaneet kokivat hyvinvointinsa kokeilun päättyessä paremmaksi kuin vertailuryhmään kuuluneet. Perustuloa saaneilla oli vähemmän stressioireita sekä keskittymis- ja terveysongelmia kuin vertailuryhmässä. He myös luottivat vahvemmin tulevaisuuteensa ja yhteiskunnallisiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Kyselyyn vastanneet perustulon saajat kokivat toimeentulonsa paremmaksi kuin vertailuryhmään kuuluneet vastaajat. He tunsivat myös vähemmän stressiä ja huolta omasta taloudestaan kuin vertailuryhmään kuuluneet. Myös silloin, kun perustuloa saaneilla vastaajilla oli vaikeuksia tulla toimeen, he kokivat vähemmän stressiä kuin verrokit.⁹

Täten selvitys on osoittanut kansalaispalkan positiivisiksi vaikutuksiksi nimenomaan vahvistuneen kokemuksen omasta toimijuudesta. Lisäksi sen on osoitettu lisäävän yhteiskunnallista aktiivisuutta sekä vähentävän ahdistusta. Nämä löydökset olisi tärkeää nostaa korkealle koronapandemian jälkeisen taloudellisen uudelleenrakennuksen suunnittelussa.

2.3 LÄSNÄOLO

Yksi koronapandemian jälkeisen ajan painavimpia kysymyksiä on: kuinka saada ihmiset kokemaan jälleen varmuutta ja osallistumaan yhteiskunnan toimintaan aktiivisina toimijoina? Tämän kysymyksen ratkaisu vaikuttaa lukuisaan keskeiseen yhteiskunnan osa-alueeseen mukaan lukien taloudellinen elpyminen ja kansanterveys.

Erityisesti ikäihmisten kohdalla poikkeustilan aiheuttaman eristyksen vaikutukset saattavat olla merkittäviä. Ne saattavat näkyä nopeasti heikentyneenä fyysisenä ja psyykkisenä yleiskuntona. Ne voivat ilmetä ylivarovaisena taloudellisenä toimijuutena. Lisäksi ne saattavat heijastua vastahakoisuutena palata normaalien sosiaalisten kontaktien pariin koronaviruksen pelossa.

Jatkuessaan näillä tekijöillä on monitahoisia negatiivisia vaikutuksia sekä yhteiskunnalle että yksilölle. Näiden vaikutusten ehkäisemiseen tarvitaan avomielisiä ja rohkeita avauksia. Yksi tällainen avaus löytyy laajasta tutkimusaineistosta, joka on nostanut esiin taiteen ja kulttuurin positiivisia terveydellisiä ja toimijuutta tukevia vaikutuksia.¹⁰

Koronapandemian jälkeistä tilannetta ajatellen erityisen relevanttia on tutkimus, joka on havainnut kuorolaulun positiivisia vaikutuksia. THL:n ja Jyväskylän yliopiston tutkimus tarkasteli

⁹ Kela: Perustulokokeilusta, 8.2.2018 ja 4.4.2019, <https://www.kela.fi/perustulokokeilu>. Laajempaa pohdintaa tuloksista: Hämäläinen, Kari; Kanninen, Ohto; Simanainen, Miska; Verho, Jouko: 'Perustulokokeilun ensimmäinen vuosi', 2.4.2019, Valtion Taloudellinen tutkimuskeskus, <https://www.doria.fi/handle/10024/168175>.

¹⁰ Näitä näkökantoja on summattu esimerkiksi Sitran selvityksessä: Liisa Laitinen: 'Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista'. 21.10.2017, Sitra, <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/>. Taiteen hyvinvointia edistävän vaikutuksen puolesta toimii mm. Terveyttä kulttuurista mielenterveysseura ry, <https://www.mielenterveysseurat.fi/terveyttakulttuurista/>.

60–93 -vuotiaiden kuorolaulajien hyvinvointia verrattuna yleiseen väestöön. Valtaosa kuorolaulajista raportoi kuorolaulun edistävän heidän koettua elämänlaatua sekä subjektiivista terveyttä ja hyvinvointia. Täten tutkimus osoitti, että kuorolaulu kulttuuriharrastuksena kohentaa tutkimuksen mukaan subjektiivisesti koettua terveyttä ja yleistä elämänlaatua. Lisäksi hanke peräänkuulutti tämän tiedon roolia terveys- ja sosiaalipolitiikassa.¹¹

Erityisesti ikäihmisille suunnattu musiikki- ja taidetoiminta tarjoaa positiivisen jaetun yhteisöllisyyden kokemuksen eristymisen jälkeen. Tällainen toiminta aktivoisi ikäihmisiä sekä kotiensä sisällä että virusriskin pienennettyä kotiensä ulkopuolella. Toiminta sitouttaisi ikäihmisiä positiiviseen sosiaaliseen toimintaan ja lisäisi läsnäoloa heidän arjessaan. Yhdessä tällaisilla hyvinvointia kasvattavilla toimilla on tärkeä rooli ennaltaehkäisevän terveydenhoidon tukena. Näillä on puolestaan merkittävä potentiaali pienentää tulevia sairaudenhoitokustannuksia.

Tällaisilla ennaltaehkäisevillä hyvinvointitoimenpiteillä olisi myös laajempia yhteiskunnallisia etuja koronapandemian jälkeisessä tilanteessa. Ikäihmisiä aktivoimalla ne lisäisivät yhteiskunnan koettua keskinäistä solidaarisuutta ja positiivisuutta. Tämä toteutuisi myös siitä näkökulmasta, että julkisen sektorin ja työssäkäyvien hoivataakka ikäihmisistä pysyisi hallitumpana kun yhteiskunta investoisi heidän laaja-alaiseen hyvinvointiinsa. Taidetta korostavat hyvinvointitoimenpiteet ovat merkityksellisiä ihmisten toimintakyvyn ylläpitoon myös laajemmin: ne ankkuroivat kansalaiset tähän hetkeen ja antavat tauon mielen kuormitukselle.

Ennen kaikkea taidetta hyödyntävät ehkäisevät terveydenhoitotoimet konkretisoivat ennakkoluulottomuutta, jota koronapandemian seurauksien ratkaiseminen vaatii. Jo nyt julkisuudessa on peräänkuulutettu laaja-alaista tarvetta julkisen sektorin leikkauksiin. Koronapandemian taloudelliset vaikutukset ovat merkittävät ja niiden hallitseminen haastavaa.

Kuitenkin vaarana on, että taloudelliset jälkitoimenpiteet vahvistavat kansalaisten epätasa-arvoa: erilaiset yritystuet päätyvät entistä harvempien käsiin. 1990-luvun lama tarjoaa tuoretta aineistoa siitä, kuinka haitallisia ja laajakestoisia vaikutuksia taloudellisesta poikkeustilasta voi seurata – erityisesti silloin, kun sen jälkitilanteessa ei kiinnitetä riittävää huomiota yksilöiden toimijuuden tukemiseen.

Erilaisten yksilön hyvinvointia tukevien toimenpiteiden tukeminen on keskeinen tapa, jolla yhteiskunta voi tässä poikkeustilanteessa tukea yksilöiden toimintakykyä. Jotta toimenpiteet voivat kuitenkin olla vaikuttavia, tulee niiden koronapandemian tavoin olla ennen näkemättömiä luonteeltaan. Vahva tuki terveyttä edistävälle palveluille – ikäihmisten kuorotoiminta tästä esimerkkinä – on vahva viesti siitä, että yhteiskunnan päättäjissä on riittävää rohkeutta ja visionäärisyyttä poikkeustilan taltuttamiseen. Samalla tällaiset toimet kasvattavat yhteiskunnan tasa-arvoa ja keskinäistä solidaarisuutta, jotka yhdessä ovat keskeisiä pandemian jälkeisen ajan hyvinvoinnissa.

¹¹ THL: 'Seniorikuorolaiset kokevat parempaa terveyttä ja hyvinvointia'.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/103103/Taiku.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Musiikin laajempaa terveyttä edistävää roolia mm. dementia- ja aivohalvauspotilaiden kuntoutukseen on tutkinut Helsingin yliopiston Neuropsykologian apulaisprofessori Teppo Särkämö, mm. artikkelissa *'Musical leisure activities to support cognitive and emotional functioning in aging and dementia: A review of current evidence.'* teoksessa A. Baird, S. Garrido, & J. Tamplin (Toimittajat), *Music and Dementia: From Cognition to Therapy* (Sivut 103-121). New York, NY: Oxford University Press.

YHTEENVETO

Tämä lausunto on korostanut koronapandemian yhteydessä kolmea osa-aluetta: epävarmuus, toimijuus ja läsnäolo. Nämä kolme osa-aluetta ovat läsnä sekä tavoissa, joilla pandemia kuormittaa yksilön mieltä, että siinä, kuinka yhteiskunta voi tukea poikkeustilanteessa ihmisten toimintakykyä. Tämä lausunto on nostanut esiin viime aikaisen tutkimuksen löydöksiä tekijöistä, jotka vaikuttavat toisaalta negatiivisesti, toisaalta positiivisesti näihin kolmeen osa-alueeseen. Lopputuloksena on ollut asiantuntijalausunto, joka kannustaa poliittisia päättäjiä rohkeuteen ja ennakkoluulottomuuteen koronapandemian jälkeisen aikakauden päätöksenteossa.

Koronapandemia on ihmiskunnan historiassa monella mittarilla ainutkertainen. Samalla tavalla ainutkertaisia tulee olla sen vaikutuksiin pureutuva päätöksenteko. Keskeistä koronapandemiassa on ollut tapa, jolla se on tehnyt ihmisistä tasa-arvoisia: virukseen on sairastunut niin valtion päämiehiä, kuninkaallisia kuin tavallisia kadun tallaajia. Yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta kaikki ovat olleet sen edessä yhtä neuvottomia ja haavoittuvia.

Tätä samaa radikaalia tasa-arvoa tarvitaan koronapandemian jälkeiseen yhteiskunnalliseen toimintaan. Jotta yhteiskunnan tukitoimet ovat vaikuttavat, niiden tulee henkiä kaikkien yhteiskunnan jäsenien huomioon ottamista ja samanarvoisuutta. Kaikkein vahingollisin olisi tilanne, jossa koronapandemian jälkeinen tilanne jakaisi yhteiskunnan jäseniä 'voittajiin' ja 'häviäjiin'. Tällainen tilanne vaikuttaisi merkittävän negatiivisesti sekä ihmisten mieliin että heidän toimintakykyynsä – ja tämä puolestaan lisäisi koronapandemian negatiivisia seurauksia kestävämmällä tavalla.

Kiitän tulevaisuusvaliokuntaa tästä mahdollisuudesta tarjota asiantuntijalausuntoni liittyen Tulevaisuusvaliokunnan selvityshankkeisiin vuosille 2019-2023. Toivotan Tulevaisuusvaliokunnalle työhönsä rohkeutta ja hyvää yhteishenkeä. Tuleva aikakausi on poikkeuksellisen vaativa ja tärkeä niin Suomen kuin koko maailman tulevaisuuden kannalta.

Miia Halme-Tuomisaari
VTT, DOS (sosiaalianthropologia ja kansainvälinen oikeus)
Yliopistotutkija, Helsingin yliopiston Tutkijakollegium